

Teologie na univerzitě?¹

Petr Gallus

Theology at the university? Understanding, studying and even doing academic theology at university does not require faith as a necessary condition. Theology requires faith as its object, because theology is rational and critical reflexion of the communication of Christian faith. As such, theology should be in principle understandable to anyone, regardless if he or she does or does not share the existential standpoint of Christian faith. Nevertheless, what makes theology the Christian theology is that theology speaks from the perspective of Christian faith. It is, however, possible to do this in a hypothetical way, without the necessity to share this perspective existentially. This simple differentiation makes theology open and accessible to all interested and moreover, it legitimates its place within the university.

Keywords: theology; theological faculty; university; Christian faith; rationality

Chci předložit a rozvinout celkem jednoduchou tezi o vztahu akademické teologie a víry, která ovšem hraje zásadní roli v otázce existence teologické fakulty na univerzitě. S jistou dávkou provokativnosti moje teze zní:

Výhodou akademické teologie je skutečnost, že k jejímu porozumění ani provádění není třeba víry jako existenciálně zaujatého a sdíleného postoje. Tato skutečnost zároveň legitimizuje existenci teologické fakulty na univerzitě.²

Rozvedu ji ve třech krocích: nejprve řeknu něco o vztahu teologie a víry, potom něco o charakteru akademické teologie, a nakonec něco o teologii na ETF a v rámci univerzity.

1. Teologie a víra

Teologie vychází z racionální a kritické *reflexe komunikace křesťanské víry*, tedy z reflexe toho, jak se křesťanská víra projevuje (a má projevovat) ve světě, jak jedná (a má jednat), co říká (a má říkat). Bez víry tedy teolo-

¹ Tato studie je výsledkem tvůrčí činnosti vykonané na Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy v rámci programu Progres Q01 – Teologie jako způsob interpretace historie, tradic a současné společnosti.

² Srov. k tomu i mé starší texty: Petr Gallus, Orientující teologie, in: P. Gallus, P. Macek, *Teologie jako věda*, Brno 2007, zvl. 122–139; týž, Teologie a víra, *Teologická reflexe* 18 (2012/1), 20–31.

gie existovat nemůže, protože by neměla od čeho vyjít a co reflektovat. Teologie potřebuje *praxi víry*, tedy nějakou proběhnuvší či probíhající komunikaci křesťanské víry jako svůj předmět, na němž si formuluje svá východiska, svoji „gramatiku“ a svá pravidla, která se pak snaží domýšlet do konce a promítat je do křesťanské a vůbec společenské praxe.³ Už v pohledu na formulaci východisek a pravidel teologie se ovšem jednotlivé teologické přístupy liší, někdy i dost zásadně. Teologie tak – stejně jako komunikace křesťanské víry, která také není nijak uniformní, ba naopak – existuje již vždy v *plurálu*, tedy nikdy jinak než ve střetu dílčích přístupů a pojetí.⁴

Teologie tedy nevychází – jak by napovídál její název – rovnou od Boha a nezkoumá přímo Boha. Zabývá se komunikací víry a v jejím rámci také komunikací o Bohu, takže si pak klade i otázku po Bohu samotném a jeho komunikaci s člověkem. Činí to však při vědomí *základní sémiotické difference*, která říká, že znak a označované (symbol a symbolizované, znak a jeho referent) jsou dvě odlišné věci. Tj. teologie se zakládá na vědomí, že veškerou komunikaci o Bohu i veškerou komunikaci Boží vnímáme vždy prostřednictvím znaků, symbolů, označení, gest, slov, jednání. Že jak lidské mluvení o Bohu, tak také Boží komunikace s člověkem se neděje jinak než v lidských znacích.⁵

Komunikace ve znacích je strukturou veškeré lidské komunikace, nejen té křesťanské, ale té právě také. Křesťanská, a tedy ani teologická komunikace nijak nevybočuje z obecné mezilidské komunikace. Proto je možné, aby této komunikaci porozuměl každý, kdo rozumí danému jazyku a je schopen sledovat a chápat lidský komunikační proces. Tato skutečnost stála také na začátku všeho křesťanského zvěstování: jemu šlo právě o to, vyložit v obecně srozumitelné řeči a pro běžnou lidskou racionalitu novou perspektivu víry, založenou na události smrti a vzkříšení Ježíše z Nazareta jako Krista. Platí tedy od samého začátku, že *všeobecná srozumitelnost a přístupnost* toho, o čem víra a teologie mluví, jsou základní podmínkou pro veškeré předávání víry, zvěstování, misii – a také pro studium a provádění teologie. (NB: Všeobecná srozumitelnost a přístupnost ještě

³ Srov. Ingolf U. Dalferth, *God first*, Leipzig: EVA, ²2019, 198.

⁴ Srov. Eberhard Jüngel, *Die Freiheit der Theologie*, in: *týž, Entsprechungen: Gott – Wahrheit – Mensch*, München: Chr. Kaiser, 1980, 22: „Rozhodující věci teologie jsou vždy ve sporu.“

⁵ A dít se takto smí, nadto s nadějí, že dosáhne svého účelu. Nikoli ovšem proto, že by člověk byl schopen zvolit tak přesné znaky, že by dosáhly až k Bohu, ale proto, že Bůh se stal v Ježíši Kristu člověkem, tj. vstoupil do lidských kategorií a prosadil se i v nich právě jako Bůh.

neznamená, že se s tím všichni nutně musí ztotožnit a přijmout tuto novou perspektivu za svou.)

Teologie tedy potřebuje víru jako *předmět*, u kterého začíná, ale nepotřebuje ji nutně jako *existenciální sdílený předpoklad* pro svoji vlastní práci.⁶ Jednoduše řečeno: ten, kdo chce porozumět teologii a případně také sám teologizovat, nemusí sám nutně věřit.⁷ (NB: Víra je dobrou, silnou a legitimní motivací pro zabývání se teologií. Není však jeho podmínkou.) Teologie je kritická a racionální reflexe komunikace víry, stojí tedy na jiné, podstatně teoretičtější rovině, než je rovina vlastní praxe víry.⁸ Vlastně na tom není zase až nic tak provokativního, je to tvrzení, které vyplývá z logiky i praxe teologického diskurzu: o teologických tvrzeních a jejich zdůvodnění se lze bavit prakticky s kýmkoli, kdo o to projeví zájem (ať už vstřícný či kritický).

Zvažme totiž obrácený případ: kdyby byla existenciálně sdílená víra podmínkou pro porozumění, studium a provádění teologie, pak by teologie byla disciplínou od věřících pro věřící. Z toho by ovšem vyplývalo několik zásadních věcí:

a) Výuka takové disciplíny by patřila na půdu *církevní školy*, a to nejen proto, že její místo na církevní půdě by mělo za těchto podmínek jasnou logiku, ale také proto, že jen na církevní půdě by bylo možné takové disciplíně porozumět.

b) Víra (anebo dokonce určitá míra zbožnosti) jako nutná podmínka pro správné porozumění teologickým výpovědím by totiž potom implikovala jakousi *zvláštní poznávací schopnost*, zvláštní kompetenci či kvalitu, novou schopnost porozumění, která by bez víry nebyla možná a kterou tedy žádný nevěřící člověk mít nemůže. Víra by se pak vyznačovala jakýmsi gnostickým rysem, který by otevíral cestu a kvalifikoval k jakémusi vyššímu či pravdivějšímu stupni poznání.⁹

6 Právě tento požadavek však běžně zaznívá z protestantské i katolické strany, srov. např. Gerhard Sauter, *Wissenschaftstheoretische Kritik der Theologie*, München: Chr. Kaiser, 1973, 230. „O pravdě, o kterou teologii jde, nelze pojednávat odděleně a izolovaně od existence teologa.“ Max Seckler, *Theologie als Glaubenswissenschaft*, in: W. Kern, H. J. Pottmeyer, M. Seckler (eds.), *Handbuch der Fundamentaltheologie IV. Traktat theologische Erkenntnislehre*, Freiburg i. Br.: Herder, 1988, 196n: „K teologické práci patří vědomí: mea res agitur. Teolog musí mít osobní zkušenost toho, na čem pracuje a o čem mluví.“ Karl Barth, *Uvedení do evangelické teologie*, Praha: Kalich, 1988, 237: Víra je „conditio sine qua non teologické vědy“. Srov. také Dalferth, *God first*, 198.

7 Srov. Dalferth, *God first*, 134; týž, *Radikale Theologie*, Leipzig: EVA, 2010, 266n.

8 Srov. Dalferth, *God first*, 138–142.

9 Jediné zvláštní poznání, které víra přináší v pohledu na vlastní kompetence a schopnosti člověka, je poznání vlastního hříchu. Vše ostatní (odpuštění, ospravedlnění, posvěcení) dostává člověk nezaslouženě zvenčí, takže to právě nespadá do jeho kompetencí.

c) Z teologie by se pak stala *disciplina arcana*, přístupná pouze určitému okruhu lidí (v našem prostředí velmi omezenému okruhu lidí), které nikdo „zvenci“ ani nemůže správně porozumět.¹⁰ To by ovšem mělo pro případnou obhajobu existence teologické fakulty na univerzitě fatální důsledky, protože teologie by pak byla asi jedinou disciplínou, které mohou a priori porozumět jen někteří. Tím by teologie zároveň již předem rezignovala na vzájemný rozhovor s ostatními vědeckými disciplínami, protože ty by neměly šanci teologii správně porozumět (pokud by se v nich nenašel nějaký věřící „kolega“).

Nejde mně tedy o nic víc než o prosté rozlišení *možnosti porozumění teologii* na jedné straně a *nutnosti sdílet její existenciální východiska* na straně druhé. To první – porozumět teologii – musí být možné i bez toho druhého, tj. bez nutnosti sdílet východiska křesťanské víry.

V tomto pojetí by se ovšem teologie nijak neodlišovala od religionistiky, která taktéž ryze racionálně a programově distancovaně zkoumá a popisuje, co jednotlivé náboženské systémy říkají a věří. Mezi teologií a religionistikou je však (minimálně) jeden zásadní rozdíl. Teologii, akademickou teologii nevyjímaje, totiž – vedle uvedeného dvojího vztahu k víře, tedy že teologie začíná u víry toliko jako u svého předmětu, a naopak víru nepotřebuje jako svůj podmět – pojí s křesťanskou vírou ještě jeden rozměr, a dost možná pro teologii ten nejdůležitější: *teologie mluví z perspektivy křesťanské víry*. Právě toto činí z teologie křesťanskou teologii. Kdyby tomu tak nebylo a teologie zůstala jen u toho, že víra je toliko její předmět, mohla by předat svoji agendu religionistice, sociologii anebo třeba teorii kultury. Teologie však vždy mluví z perspektivy křesťanské víry, tedy z perspektivy *coram Deo*, z perspektivy před Bohem.

Mluvit z určité perspektivy ovšem znovu neznamená tuto perspektivu také nutně existenciálně sdílet. Perspektivu, z níž mluvím, lze zaujmout i *hypoteticky* – a to je druh pochopení, který v praxi běžně provozujeme: jsme schopni pochopit druhého a jeho stanovisko, i když s ním nesouhlasíme. Jsme schopni dovozovat a domýšlet věci v logice toho druhého, ačkoli ji existenciálně sami nesdílíme. Stejně tak perspektivu křesťanské víry lze v teologii zaujmout takto zkusmo, jakoby hypoteticky, protože teo-

¹⁰ Přesně toto lze však slyšet a číst znovu na protestantské i katolické straně, srov. Barth, *Uvedení do evangelické teologie*, 239: „Známe je rčení, že se musí věřit, aby se člověk teologem stal a aby jím byl. Na tom je správné to, že nebude-li člověk k víře osvobozen, nebude moci teologicky slyšet ani teologicky vidět, natož teologicky mluvit, nýbrž že ve všech teologických disciplínách bude projevovat jen ohromující nevěcnost.“ Ctirad V. Pospíšil, *Hermeneutika mystéria*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 19: „Kdo není v existenciálním kontaktu s věřeným tajemstvím, nemůže správně rozumět výpovědím ‚zevnitř‘ této zkušenosti.“

logie právě není existenciální pozice, nýbrž racionální a kritická reflexe, která chce naše existenciální pozice ovlivňovat, korigovat a projasňovat, ovšem aniž by se jednou z nich sama stala. Znamená to, že dva lidé podobné víry mohou mít zcela odlišné teologické pohledy, a naopak stejnou teologii mohou zastávat dva lidé se zcela odlišným existenciálním nastavením. A znamená to také, že se okamžitě dostaneme do střetu ohledně toho, co je to ta perspektiva křesťanské víry, čím je definovaná. (Jak jsem říkal výše, teologický střet začíná hned u formulace teologických východisek.)

Se zdůrazněním této perspektivy, z níž teologie mluví, zároveň teologie otevřeně pojmenovává svoji pozici. Teologie si zde tak nehraje na neutrální vědu, nestaví svoji relevanci na podsouvání nějaké skryté náboženské perspektivy všem, ani se neprezentuje jako věda automatická a nutná. Vědomě a přiznaně mluví z dílčí perspektivy.

2. Akademická teologie

Teologie není žádná uniformní disciplína. Naopak. Kromě odlišnosti ve východiscích, v jejich zdůvodněních i jejich rozvedení se teologie také liší podle prostředí, v němž je zasazena. Proto považuji za nutné a přínosné rozlišovat *teologii církevní a teologii akademickou*.¹¹ Velká většina z toho, co jsem doposud říkal, se vztahuje na obě. Obě jsou a měly by být součástí jedné teologie, jako jakási dvě patra téže budovy, se sebou navzájem v souladu. Jeden rozdíl zde ovšem je: Zatímco církevní teologie právem předpokládá od svých reprezentantů také existenciálně sdílenou víru a teologizování na základě této pozice, akademická teologie si dle mého musí programově zakládat na tom, že ji lze studovat i provozovat bez předpokladu existenciálně sdílené víry. Že tedy teologii akademicky právě *může a musí moci* studovat a také provozovat každý, protože jí může a musí moci porozumět každý: věřící i nevěřící, zbožný i ateista, křesťan i nekřesťan, a to bez jakýchkoli dalších vstupních podmínek. Co se v církevní teologii často slévá dohromady, je v akademické teologii jasně rozlišeno: víra a teologie není totéž a nestojí na stejné rovině. Teologie není jen zpřesněním a apologií víry a víra není vstupní branou k teologii. Akademická teologie je vědecká (tj. kritická, racionální, metodicky uspořádaná, sledovatelná a překontrolovatelná) reflexe komunikace křesťanské víry.¹² K porozumění a provádění teologie tak víru není třeba vyžadovat, protože k tomu víra není potřeba. Teologie a víra se tedy přímo nepodmiňují, ačkoli k sobě

¹¹ Srov. Dalférth, *God first*, 155–163.

¹² Srov. tamtéž, 164–200.

vzájemně tíhnou: víra potřebuje teologii jako svoji funkci a teologie potřebuje víru coby svůj předmět, tedy jako své východisko a zároveň jako perspektivu, z níž mluví. (A zatímco církevní teologie mluví z perspektivy křesťanské víry v konkrétní církvi a podle konkrétní církve, akademická teologie mluví z perspektivy křesťanské víry bez vazby na konkrétní církev.)

Rozlišení víry a teologie a dodržování tohoto rozlišení je prospěšné pro obě strany, pro akademickou teologii dokonce dle mého soudu klíčové. S tímto rozlišením si akademická teologie může lépe ujasnit, co je a co není jejím úkolem. A víra si může ujasnit, co lze od akademické teologie očekávat a co nikoli.

Úkolem akademické teologie tak není přivádět k víře, probouzet víru, stát ve službě konkrétní církve, anebo pěstovat víru či zbožnost. Cílem studia není prohloubení zbožnosti studentů; úkolem akademické teologie není zvěstování ani misie (ve smyslu, že by ona sama měla zvěstovat či provádět misii). Naopak akademická teologie bývá často vůči aktuálním podobám církevního zvěstování a misie velmi kritická.¹³ Úkolem akademické teologie je kriticky *promýšlet a vytvářet podklady*, modely, schémata, pravidla, formulace, a to jak pro církevní zvěstování a misii s ohledem na celou ekumenickou a společenskou scénu, tak také pro akademickou diskusi s ostatními disciplínami v rámci scény vědecké. Úkolem akademické teologie je vytvářet použitelné podklady.

Jako taková může legitimně předpokládat u zájemců o svůj obor pouze to, co ostatní vědecké disciplíny: schopnost komunikovat v daném jazyce a schopnost racionálně myslet. Žádné jiné *antropologické podmínky* nejsou na akademické půdě přípustné. (Všechny ostatní podmínky pro studium jsou už záležitostí požadovaných dílčích znalostí, jejichž možnost osvojení se ovšem také předpokládá univerzálně u každého.) Základní metoda teologické práce je tedy stejná jako ve všech ostatních disciplínách: je to kritická racionální reflexe a argumentace (a poté její osvědčení v praxi, které je zase dále kriticky reflektováno).

Základním specifíkem akademické teologie v rozmanitosti ostatních disciplín je pak ona uvedená *perspektiva křesťanské víry*. Z této perspektivy mluví ve vědecké obci jen teologie. Znamená to, že teologie do vědeckého diskurzu nepřináší primárně nějaký vydělený, specifický předmět jako je např. Bůh, že by tedy teologie byla mluvením o Bohu a jen o Bohu, zatímco jiné disciplíny mluví o jiných předmětech. (Jednak Bůh není před-

¹³ Teologické fakulty mají zpravidla potřebu se vůči církvím kriticky vymezit, srov. např. programové prohlášení vídeňské Evangelické teologické fakulty, které cituje na konci svého článku v tomto čísle prof. K. Schwarz.

mět jako jiné předměty a jednak chce teologie tematizovat víc než pouze Boha.¹⁴) Teologie přináší především právě specifickou *perspektivu*: Bůh není primárně předmět teologie, ale perspektiva, kterou teologie vnáší do diskurzu. Křesťanská perspektiva, z níž teologie má mluvit, pohlíží na celek skutečnosti jako na skutečnost *coram Deo*. Teologie mluví z perspektivy *etsi Deus daretur*.¹⁵ To z ní činí jedinečnou disciplínu a zároveň jí tato skutečnost – že přináší nikoli zvláštní předmět, ale zvláštní perspektivu – umožňuje tematizovat vše, cokoli v celku skutečnosti i tento celek skutečnosti jako takový. Není žádné téma, k němuž by se principiálně nemohla ze své *perspektivy* vyjádřit (což právě neznamená, že by si měla hrát na to, že rozumí všemu a že může fušovat do ostatních disciplín).

3. Teologie na Evangelické teologické fakultě UK

Jsem přesvědčen, že takto postavená teologie – a jenom takto postavená teologie – má legitimní nárok na existenci uvnitř univerzity, tedy v prostoru veřejně přístupné a veřejně provozované vědy.¹⁶ Na jednu stranu je takto teologie všeobecně přístupná, nijak se nevyvíká z celku ostatních disciplín, nevyžaduje žádné specifické kvality a je ve své otevřenosti a přístupnosti univerzálně přezkoumatelná, takže s ní lze vstoupit do kritického vědeckého rozhovoru.

Na druhou stranu přináší teologie jedinečnou perspektivu, kterou nelze věcně subsumovat pod žádný jiný obor. To podtrhuje pragmatickou nezapustitelnost teologie na univerzitě, aniž by si však teologie nárokovala toto své místo absolutně a věcně: bude na univerzitě relevantní tak dlouho, jak dlouho bude ve společnosti relevantní perspektiva křesťanské víry (NB: nikoli perspektiva určité církve či církví). S ní teologie stojí a padá.¹⁷

¹⁴ Srov. (v návaznosti na Ch. S. Peirce) Dalferth, *God first*, 164n.

¹⁵ Ingolf U. Dalferth, *Öffentlichkeit, Universität und Theologie*, in: E. Arens, H. Hopping (eds.), *Wieviel Theologie verträgt die Öffentlichkeit?*, QD 183, Freiburg – Basel – Wien: Herder, 2000, 71; též, *God first*, 199.i

¹⁶ Teologie se spolu s ostatními vědami nachází v témže prostoru, v jednom sdíleném světě, v prostoru společného hledání pravdy, srov. proslov rektora Palouše při inkorporaci teologických fakult do UK z 24. 9. 1990: „[N]eboť pravda, pokud je to pravda, nemůže být bezbožná, a logos nemůže být nespravedlivý a nevědecký či vědecky odmítavý, k vědě lhostejný. Ani věda nesmí trpět animozitou vůči teologii. Jsme uni-versitas = ad unum verti, k jednomu obrácení.“ (Radim Palouš, Projev rektora UK prof. Radima Palouše na slavnosti inkorporace teologických fakult do svazku Karlovy univerzity, Karolinum, 24. září 1990, in: *Ročenka Evangelické teologické fakulty UK 1992* [online], [cit. 6. 2. 2020], dostupné z: <https://web.etf.cuni.cz/ETF-192.html#22>)

¹⁷ Srov. programový text Jana Štefana, který vznikl krátce po inkorporaci ETF do UK: „Jsme přesvědčeni, že teologické fakulty potřebují univerzitu právě tak, jako univerzita

V tomto pojetí teologie, které je otevřeno univerzálně všem, vidím velkou šanci pro teologickou fakultu do budoucna. Na tento otevřený a bezpředpokladový charakter studia teologie je dle mého potřeba klást v současnosti zásadní důraz. Studovat může každý, kdo se o teologii a křesťanství zajímá, ať už přejně či kriticky. Teologii lze smysluplně studovat, aniž by člověk nutně musel pocházet z církevního prostředí a následně směřovat do církevní služby. Lze studovat teologii, rozumět teologii, a přitom se nezavazovat k určitým náboženským výkonům či konkrétní zbožnosti. Zdůrazňoval bych to nejen kvůli tomu, že počet potenciálních studentů v českém protestantském prostředí je poměrně omezený, ale kvůli samotnému charakteru akademické teologie, který toto široké a svobodné pojetí a zpřístupnění teologie umožňuje. Studium teologie je zde pro lidi církevní i necírkevní, věřící i nevěřící. Jsem přesvědčen, že tento mix je v konečném důsledku velmi obohacující jak pro teologii samotnou a její studenty, tak také pro českou společnost.

Jako obrovskou výsadu a zatím jen málo doceněnou a jedinečnou skutečnost chápu to, že na ETF prostor pro takto chápanou a prováděnou teologii je a do značné míry už zde teologie takto probíhá. Myslím, že je na čase to podtrhnout a zdůrazňovat i zcela explicitně, jak mezi sebou dovnitř fakulty, tak také navenek ve vztahu k univerzitě, k církvím i ke společnosti.

K této otevřenosti teologického studia se na ETF přidává ještě několik dalších důležitých momentů: Od své inkorporace do univerzity je ETF samostatnou fakultou bez přímé instituční vazby na konkrétní církev (na rozdíl od KTF i HTF) – a přitom jsou kontakty s církvemi nadále intenzivní a naveskrz přejné. Mezi učiteli i studenty jsou zastoupeni příslušníci nejrůznějších konfesí i lidé bez vyznání, studijní obory jsou koncipované a vyučované ekumenicky, takže fakulta se otevírá do jedinečné transkonfesijní a transekumenické šíře. Studují zde budoucí duchovní hned několika protestantských církví (což byl původní záměr fakulty už při jejím založení). To vše přispívá k tomu, že se půda fakulty stává pluralitním prostorem pro přátelský a kolegiální dialog různých křesťanských i dalších tradic, postojů a přístupů.

---

potřebuje teologické fakulty. Teologické fakulty tvoří hráz proti každé podobě pseudo-vědeckého scientismu a technokratismu, univerzita zase tvoří hráz proti flandáckému klerikalismu a fundamentalismu. Neexistují dvě pravdy, jedna, která by platila v teologii, a druhá, která by platila v ostatních vědách. Je jen jedna pravda a ta platí pro všechny, kdo ji ve vsí otevřenosti hledají a kdo se jí ve vsí pokoře podřizují.“ (Jan Štefan, Rozvaha o poslání Evangelické teologické fakulty UK, in: *Ročenka Evangelické teologické fakulty UK 1992* [online], [cit. 6. 2. 2020], dostupné z: <https://web.etf.cuni.cz/ETF-192.html#15>)

Z ETF to dělá jedinečnou a nebývalou teologickou fakultu, která v této svobodě, nezávislosti, ekumeničnosti a nadkonfesijnosti nemá příliš obdoby.¹⁸ A ačkoli jsem si vědom celé řady slabin, nedostatků a prostorů pro zlepšení, myslím, že takto nastaveného charakteru fakulty je třeba si vysoce vážít a *programově ho udržovat* – mimo jiné také důrazem na bezpředpokladovost studia akademické teologie i dalších příbuzných oborů.

---

¹⁸ Srov. Karl W. Schwarz, Konfessionsgebundene Theologie an der Universität, *Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht* 63 (2018), 316–329. Petr Gallus, *Pravda, univerzita a akademické svobody*, Praha: SLON, 2020, 84, pozn. 217.